

เสื้อผ้าชนเผ่าไทย: รูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าชาวเขา เผ่าม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมูเซอดำ

Thai Ethnic's Clothing: Style and Construction Technique of Blue Hmong, Karen, Yao and Black Lahu Tribals

สุธีลักษณ์ ไกรสุวรรณ ขจีจิรัส ภิรมย์ธรรมศิริ และ อบเชย วงศ์ทอง

Suteeluk Kraisuwan, Kajijarus Piromthamsiri and Obcheuy Wongtong

ABSTRACT

The objective of this research was to study the styles and construction technique of tribal clothing that still sewn by hand. The sample groups were Blue Hmong, Karen, Yao and Black Lahu tribals at Hilltribe Welfare and Development Center in Tak Province. The data were collected by interviewing and observing the construction technique and analyzed by using qualitative analysis. The findings showed that most of the tribals wear the original style clothes except Blue Hmong who wear modern style clothing. Clothes of most woman's blouses are jewel necklines, wear Pah-Sin and wide crotch pants. Man shirts of most ethnic groups are jewel necklines, except Karen is V-neckline. Most of the pants are loose and have wide crotch plants. All ethnic groups construct their clothing without any patterns. Most parts are in quadrilateral shape and straight armholes. Folded parts are used as shoulder line. Only small pieces of material are left after the constuction. Most of the clothes are sewn with the application of whipstitch and flat-fell seams.

Keywords: Blue Hmong, Karen, Yao, Black Lahu, tribal clothing

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาวเขาที่ยังคงตัดเย็บด้วยการเย็บมือ กลุ่มตัวอย่างคือชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมูเซอดำ ที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดตาก เก็บรวบรวมข้อมูล

โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตการตัดเย็บเสื้อผ้าของกลุ่มตัวอย่าง และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่าชาวเขาส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่เสื้อผ้าแบบดั้งเดิม ยกเว้นชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงินที่สวมใส่เสื้อผ้าแบบสมัยใหม่ เสื้อผ้าผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นคอกลม นุ่งผ้าซิ่นและสวมกางเกงเป๋ากว้างและเสื้อผ้าผู้ชายทุกคนเผ่าเป็นคอกลม นอกจากกระเหรี่ยงเป็นคอวี กางเกง

ส่วนใหญ่เป็นกางเกงทรงหลวมเป้ากว้าง ทุกชนเผ่าตัดเย็บเสื้อผ้าโดยไม่ทำแบบตัด ขึ้นส่วนเสื้อผ้าเป็นชั้นสี่เหลี่ยม และวงแขนตรง ใช้สันทาบผ้าเป็นตะเข็บใหญ่ และมีเศษผ้าเหลือทิ้งเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่เย็บเสื้อผ้าด้วยตะเข็บเย็บหุ้มและตะเข็บคู่พับริม

คำสำคัญ: มั่งน้ำเงิน, กระเหรี่ยง, เย้า, มูเซอดำ, เสื้อผ้าชาวเขา

บทนำ

ประเทศไทยตั้งอยู่ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วยกลุ่มชนหลายกลุ่ม หลายเชื้อชาติที่อพยพย้ายถิ่นฐานจากดินแดนสิบสองปันนาทางตอนใต้ของจีน เข้ามาอาศัยกระจัดกระจายอยู่ในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทย ได้แก่ ชาวไทกลุ่มต่างๆ และ ชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวเขา กลุ่มชนเหล่านี้มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่าหรือกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งจนสั่งสมเป็นภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรม

เผ่า เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่มีการสืบทอดเชื้อชาติ ภาษา ความเชื่อ วิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อแยกกลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันออกจากกันอย่างชัดเจนหรืออาจเรียกว่า ชาติพันธุ์ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545) ชาวเขาคือ กลุ่มชนชาติส่วนน้อยที่อาศัยถาวรอยู่ในพื้นที่สูงของภาคเหนือและภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศไทย มีภาษา ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมแตกต่างจากชาวไทยพื้นราบ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545) จำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์ทางภาษาได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มภาษาจีน ได้แก่ ชาวเขาเผ่าม้ง เย้า ลีซอ มูเซอและอีเก้อ กลุ่มภาษาทิเบต-พม่า ได้แก่ ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง กลุ่มภาษามอญ - เขมร ได้แก่ ชาวเขาเผ่าลัวะ ถิ่นและขมุ นอกจากนี้ ยังจำแนกตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อาศัยในที่ต่ำหรือหุบเขา

ทำการเพาะปลูกแบบนาดำและแบบไร่หมุนเวียนได้แก่ ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงและขมุ และกลุ่มที่อาศัยบนที่สูงหรือสันเขา ได้แก่ ชาวเขาเผ่าม้ง เย้า ลีซอ มูเซอและอีเก้อ

ผ้าและเครื่องนุ่งห่มเป็นหนึ่งในสิ่งของปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต และการทอผ้าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ทุกชนเผ่ามีร่วมกัน (สุพัตรา, 2537) ผู้หญิงจะต้องฝึกหัดการทอและตัดเย็บเสื้อผ้า เพื่อจัดเตรียมให้เพียงพอกับความต้องการในครอบครัว ดังนั้น การตัดเย็บเสื้อผ้าจึงเป็นการแสดงความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวอีกทางหนึ่ง ลักษณะการแต่งกาย เทคนิคการตัดเย็บและตกแต่งเสื้อผ้าของแต่ละชนเผ่ามีวิธีการและความสวยงามที่เด่นชัดแตกต่างกัน แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กระเหรี่ยงจะใช้ผ้าทอเป็นหลักและตกแต่งด้วยการทอเป็นลวดลายต่างๆ ม้งและเย้าใช้การปักและการตัดปะเศษผ้าในการตกแต่งเสื้อผ้ามูเซอและลีซอนั้นการใช้แถบผ้าเล็กๆ สลับสีมาตกแต่งเสื้อผ้า (กรมประชาสัมพันธ์, 2543) การตัดเย็บและตกแต่งเสื้อผ้าจะใช้ผ้าที่ทอขึ้นเองซึ่งส่วนใหญ่จะมีความกว้างหน้าผ้าจำกัด ตามขนาดของเครื่องทอและเป็นผ้าหน้าแคบตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าโดยการนำผ้าผืนสี่เหลี่ยมมาเย็บต่อกันด้วยกัน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งและนุ่งห่มแบบต่างๆ ไม่มีวัฒนธรรมการตัดผ้าเป็นเสื้อหรือกางเกงเขารูปร่างคนเหมือนในปัจจุบัน (ทรงศักดิ์ และแพทริเซีย, 2530) และใช้การเย็บมือด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งต้องใช้ความประณีตละเอียดลออและเสียเวลาในการทำมาก

ปัจจุบันเสื้อผ้าของชาวเขาในประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลงวัตถุดิบที่ใช้ สี สัน รูปแบบ ลวดลาย และวิธีการผลิตแตกต่างไปจากวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของตนเอง ที่เป็นเครื่องหมายแสดงเอกลักษณ์เฉพาะชนเผ่า หันมาสวมใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยม เนื่องจากเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมหาซื้อได้ง่าย ราคาถูกและมีแบบให้เลือกมากมาย ชาวเขาหลายเผ่าที่เคยผลิตเส้นใยจากฝ้ายเป็นเครื่องนุ่งห่ม หันมาใช้ผ้าสำเร็จรูปกันมากขึ้น

ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้ภูมิปัญญาด้านการตัดเย็บและตกแต่งเสื้อผ้าของชาวเขา ค่อยๆ สูญหายไปพร้อมกับการแต่งกายประจำเผ่า การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเสื้อผ้า และเครื่องแต่งกายของชาวเขาในประเทศไทย ส่วนใหญ่มักจะเน้นเรื่องรูปแบบผ้าและการใช้งาน แต่งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาวเขายังมีน้อย ดังนั้น จึงควรมีการศึกษารูปแบบ และเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาวเขาเผ่าต่างๆ ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า และเป็นแนวทางสนับสนุนให้ชาวเขาแต่ละชนเผ่าสามารถรักษาเอกลักษณ์การแต่งกายของตนเองไม่ให้สูญหาย นอกจากนี้ ผลการวิจัยจะเป็นองค์ความรู้สำหรับการเรียนการสอนด้านสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม และเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจในการค้นคว้าเพื่อวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมูเซอคำ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เฉพาะชาวเขาที่ยินยอมให้ข้อมูล และอยู่ในความดูแลของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดตาก คือ ชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงิน อำเภอเมือง ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง อำเภออุ้มผาง ชาวเขาเผ่าเย้า อำเภอพบพระ และชาวเขาเผ่ามูเซอคำ อำเภอเมือง จังหวัดตาก จำนวน 50 คน เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม 2549 ถึง เดือนกันยายน 2550

บริบทของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดตาก เป็นหน่วยงานที่อยู่ในความดูแลของกรมประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่กำหนดและดูแลให้ชาวเขารวมกันอยู่เป็นกลุ่ม อาศัยและประกอบอาชีพในเขตพื้นที่ที่กำหนดให้ โดยพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน ส่งเสริมอาชีพให้ชาวเขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ตลอดจนสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชนเผ่าไว้ ชาวเขาที่อยู่ในความดูแลของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดตาก ได้แก่ ชาวเขาเผ่ามูเซอคำ ม้งน้ำเงิน เย้า กระเหรี่ยงและลีซอ มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชาวเขามูลนิธิขึ้น เพื่อให้ความรู้และคำแนะนำผู้นำชาวเขา ในการจัดการด้านการท่องเที่ยวและจัดแสดงเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องใช้และบ้านเรือนจำลองของชาวเขาเผ่าต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าชม ตลอดจนการพักค้างแรมในหมู่บ้านเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวเขา (นิรนาม, 2552) นอกจากนี้ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดตากยังมีโครงการฝึกอบรมการตัดเย็บเสื้อผ้าประจำเผ่าให้กับชาวเขาที่อยู่ในความดูแลของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา โดยให้ผู้เฒ่าผู้แก่ของชนเผ่าเป็นผู้สอน นอกจากจะเป็นการสร้างอาชีพแล้ว ยังเป็นการสืบสานภูมิปัญญาด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาวเขาให้คงอยู่กับลูกหลานต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมูเซอคำ เก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบเสื้อผ้าของชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมูเซอคำ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative) จากการสัมภาษณ์ และการสังเกต

ผลของการวิจัย

ผ้าที่ใช้ตัดเย็บเสื้อผ้า

1. ชาวเขาเผ่าม้งนำเงินใช้ผ้าสีดำที่จำหน่ายในท้องตลาดมาตัดเย็บเสื้อผ้าส่วนใหญ่มีความกว้างหน้าผ้า 90 เซนติเมตร นอกจากผ้าตัดกระโปรงที่ทำจากใยกล้วยจะทอ เขียนลายและย้อมเองด้วยดินห้อม

2. ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยผ้าที่ทอเองด้วยกี่เอว มีหน้ากว้าง 30 - 37.5 เซนติเมตร ซึ่งมีขนาดเท่ากับ 1 ใน 4 ของขนาดรอบอกเสื้อผ้า สีหลักคือ สีบานเย็นและสีแดง นอกจากชุดหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงานจะทอเป็นผ้าสีขาว

3. ชาวเขาเผ่าเย้า ใช้ผ้าสีดำที่จำหน่ายในท้องตลาดมาตัดเย็บเสื้อผ้ามีหน้ากว้าง 55 เซนติเมตร เป็นผ้าทอมือที่มีจำหน่ายทางภาคเหนือ

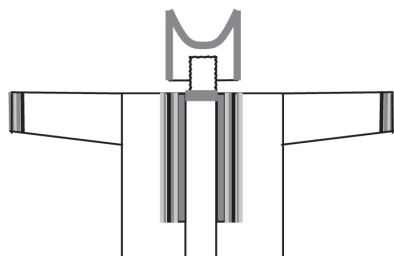
4. ชาวเขาเผ่ามูเซอร์คำ ใช้ผ้าสีดำที่จำหน่ายในท้องตลาดมาตัดเย็บเสื้อผ้า มีหน้ากว้าง 110 เซนติเมตร

รูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าชาวเขาเผ่าม้งนำเงิน

1. เสื้อผ้าผู้หญิง

1.1 เสื้อ

รูปแบบ เป็นเสื้อแขนยาวสีดำ ความยาวถึงสะโพก ผ้าหน้าและผ้าข้าง มีปกเสื้อคล้ายปกทหาร เรือห้อยไปด้านหลังรูปแบบดั้งเดิมจะตกแต่งตัวเสื้อด้านหน้า ปลายแขนและปกเสื้อด้วยแถบผ้าสีต่างๆ ที่เย็บซ้อนลดหลั่นกันประมาณ 0.3 เซนติเมตร ปัจจุบัน

ภาพที่ 1 เสื้อและการตัดเสื้อผู้หญิงม้งนำเงิน

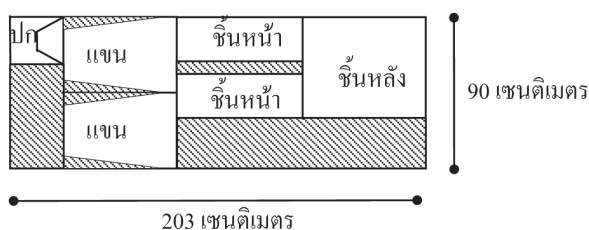
ประยุกต์การตกแต่ง ด้วยการใช้ผ้าปักกลดลายด้วยเทคนิคการปักข้าม (cross stitch) เทปหยักและดอกปักสำเร็จรูป เนื่องจากหาซื้อได้ง่ายและไม่ต้องเสียเวลาในการทำกลดลาย ลักษณะกลดลายและสีสันทันไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ทำ นอกจากนี้ ยังนิยมตกแต่งเสื้อผ้าด้วยเหรียญขนาดต่างๆ ที่มีจำหน่ายโดยทั่วไป (ภาพที่ 1)

เทคนิคการตัดเย็บ การตัดเสื้อจะวัดจากเสื้อตัวเดิมที่มีอยู่หรือวัดจากตัวผู้ใส่โดยความยาววัดจากจุดกลางคอหลังถึงสะโพกและความกว้างวัดกว้างกว่าไหล่จริงประมาณข้างละ 7 เซนติเมตร (ภาพที่ 1) เย็บประกอบตัวเสื้อด้วยตะเข็บธรรมดา ฝีเข็มแบบเนาเท่าถี่ๆ ไม่มีการกันลู่ริมเพื่อเย็บและพับสอยชายเสื้อ การตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลือร้อยละ 21.47

1.2 กระโปรง

รูปแบบ ทำจากผ้าใยกันขงที่มีหน้ากว้าง 30 เซนติเมตร ขึ้นบนเป็นผ้าสีพื้น ขึ้นตัวกระโปรงเป็นผ้าใยกันขงและชายกระโปรงเป็นผ้าใยกันขงปักกลดลายเต็มผืน จีบจีบเล็กๆ ตลอดตัวและเย็บติดกับขอบกระโปรงที่เหลือปลายยาวไว้สำหรับผูกเวลาสวมใส่ (ภาพที่ 2)

เทคนิคการตัดเย็บ ตัดผ้ากระโปรงทั้ง 3 ส่วน ยาวเท่ากัน คือประมาณ 4 วา หรือ 600 เซนติเมตร (ภาพที่ 2) เย็บติดกันด้วยตะเข็บธรรมดา ฝีเข็มเนาเท่าและจิบจีบกระโปรง โดยใช้มือจิบผ้าให้เป็นสันจิบขึ้นมา ประมาณ 0.7 เซนติเมตร ใช้ด้ายเส้นใหญ่เนาจิบเป็นช่วงๆ แต่ละช่วงห่างกันประมาณ 5 - 7.5

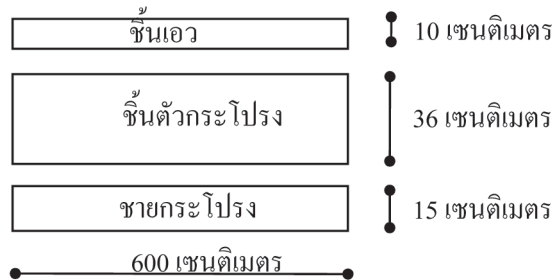

เซนติเมตร ต่อขอบเอวเป็นสายผูกยาว จีบที่เนาไว้จะ
เลาะออกเมื่อใส่ และจะเนาเก็บไว้เมื่อไม่ได้ใช้

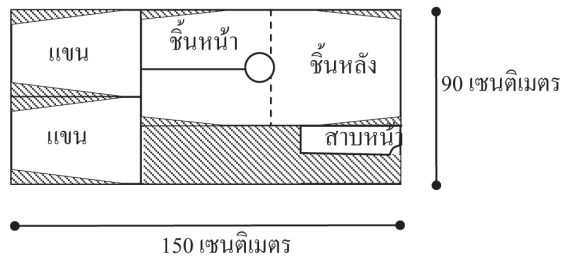
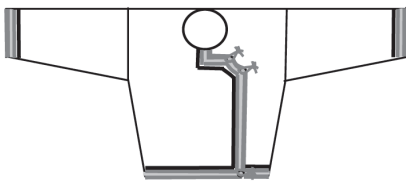
2. เสื้อผ้าผู้ชาย

2.1 เสื้อ

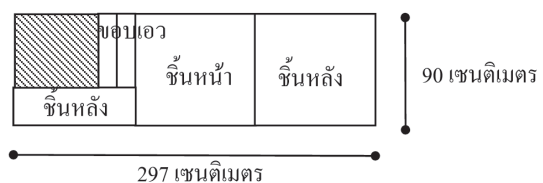
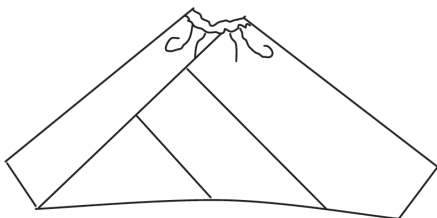
รูปแบบ เป็นเสื้อตัวสั้น ระบายเอว แขนยาว
ไม่มีปก มีสายป้ายเฉียงด้านหน้าจากขวามาซ้าย ใช้
เครื่องเกาะเกี่ยวเป็นด้ายไหมพรม 2 เส้น ตีเกลียวเข้า
ด้วยกันทำเป็นห่วงรั้งคุม ติดกระดุมเงิน 3 เม็ด รูป
แบบการตกแต่งมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับเสื้อผ้า
ของผู้หญิง (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 2 กระโปรงและการตัดกระโปรงม้งน้ำเงิน

ภาพที่ 3 เสื้อและการตัดเสื้อผู้ชายม้งน้ำเงิน

ภาพที่ 4 กางเกงและการตัดกางเกงผู้ชายม้งน้ำเงิน

เทคนิคการตัดเย็บ ใช้วิธีเดียวกับเสื้อผ้าผู้หญิง
แต่ชายเสื้อจะตัดสอบเข้า และการวาดคอเสื้อจะใช้
วัสดุทรงกลม เช่น ปากชามหรือก้นแก้ว เป็นแบบใน
การตัด (ภาพที่ 3) ทดลองสวมใส่ให้พอดีกับรอบคอ
โดยการปรับเจียนแต่งรอบคอต้องให้รูปคอเป็น
วงกลมเสมอ การตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลือร้อยละ 16.73

2.2 กางเกง

รูปแบบ เป็นกางเกงทรงหลวม มีเป้ากว้างและ
หย่อนต่ำลงมาถึงหัวเข่า ปลายขาเล็กและแคบ ตกแต่ง
ด้วยลายปักที่ปลายขากางเกง ใส่ยางยืดที่เอว (ภาพที่ 4)

เทคนิคการตัดเย็บ วัดความยาวจากตัวผู้ใส่ ต่อความกว้างหน้าผ้าเพิ่มอีกชั้นหนึ่งรวมผ้ากางเกงทั้งหมด 3 ชั้น (ภาพที่ 4) เย็บประกอบตัวกางเกงด้วยตะเข็บธรรมดา ฝั้เข็มแบบเนาทำ การตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลือร้อยละ 17.54

รูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าขาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง

1. เสื้อผ้าผู้หญิง

1.1 ชุดหญิงสาว

รูปแบบ เป็นชุดกระโปรงสียาวยาวถึงข้อเท้า รูปแบบชุดเป็นทรงกระบอกคล้ายถุงกระสอบ เว้นผ้าช่วงคอสำหรับสวมทางศีรษะ มีการทอเป็นเส้นเล็ก ๆ ที่ชายกระโปรงและช่วงกลางตัว ตกแต่งแขนเสื้อและรอบคอด้วยด้ายไหมพรมสีต่างๆ และปล่อยปลายด้ายยาว (ภาพที่ 5)

เทคนิคการตัดเย็บ เสื้อผ้าขาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง มีวิธีตัดเย็บเหมือนกันหมด คือใช้ผ้าที่ทอเหมือนกันจำนวน 2 ชั้น แต่ละชั้นยาวเท่ากับ 2 เท่าของความยาวชุด โดยผ้าที่ทอจะกำหนดความกว้างยาวที่พอดีไว้แล้ว ดังนั้น จึงไม่มีการตัดผ้า และไม่มีเศษผ้าเหลือทิ้งเลย เย็บผ้าทั้ง 2 ชั้นต่อกันที่กลางหน้าและกลางหลังเว้นช่องสำหรับสวมศีรษะและเย็บต่อตะเข็บข้างโดยเว้นช่องสำหรับใส่แขน (ภาพที่ 5) เย็บตะเข็บแบบเย็บหุ้ม โดยใช้ด้ายเส้นใหญ่หรือด้ายไหมพรมเย็บค้อมริมผ้าสองชั้นให้ติดกันและแทงเข็มครึ่งผ้าทุกฝั้เข็มที่เย็บอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ตะเข็บแข็งแรง ลักษณะฝั้เข็มจะเห็นเส้นด้ายเป็นเส้นเฉียงค้อมไปตามแนวตะเข็บเป็นรูปตัว Z

1.2 ชุดผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว

รูปแบบ เป็นเสื้อทรงกระสอบเช่นเดียวกับชุดหญิงสาว แต่มีความยาวคลุมสะโพก ส่วนบนของตัวเสื้อเป็นผ้าพื้นสีน้ำเงินหรือสีดำ ส่วนล่างจะทอขดลวดลายเล็กๆ ด้วยด้ายไหมพรมหรือด้ายขนาดใหญ่สีบานเย็น สีขาว เขียว ฟ้า ชมพูและสีส้ม ตกแต่งแขนเสื้อและรอบคอด้วยด้ายไหมพรมสีต่างๆ

และปล่อยปลายด้ายยาว สวมผ้าชั้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ หัวชั้น ตัวชั้นและตีนชั้น เย็บต่อกันด้วยตะเข็บเย็บหุ้ม ส่วนตัวชั้นจะทอเป็นลายขวาง สำหรับหัวชั้นและตีนชั้น ทอผ้าพื้นธรรมดา (ภาพที่ 6) มีเทคนิคการตัดเย็บเช่นเดียวกับชุดหญิงสาว

2. เสื้อผ้าผู้ชาย

2.1 เสื้อ

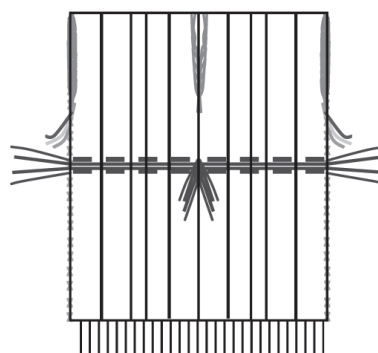
รูปแบบ เหมือนกับเสื้อของผู้หญิง แต่ผ้าที่ใช้จะมีลายเส้นสีขาวบนพื้นสีบานเย็น มีลายเส้นขวางที่ชายเสื้อและกลางตัว เหลือชายครุยไว้เป็นชายเสื้อด้านละประมาณ 7.5 -10 เซนติเมตร ที่ริมผ้าจะเหลือปลายด้ายระหว่างการทอเอาไว้เป็นส่วนตกแต่งที่ตะเข็บข้างเสื้อ ยาวประมาณข้างละ 30 เซนติเมตร (ภาพที่ 7) ใช้เทคนิคการตัดเย็บเช่นเดียวกับชุดหญิงสาว

รูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าขาวเขาเผ่าเย้า

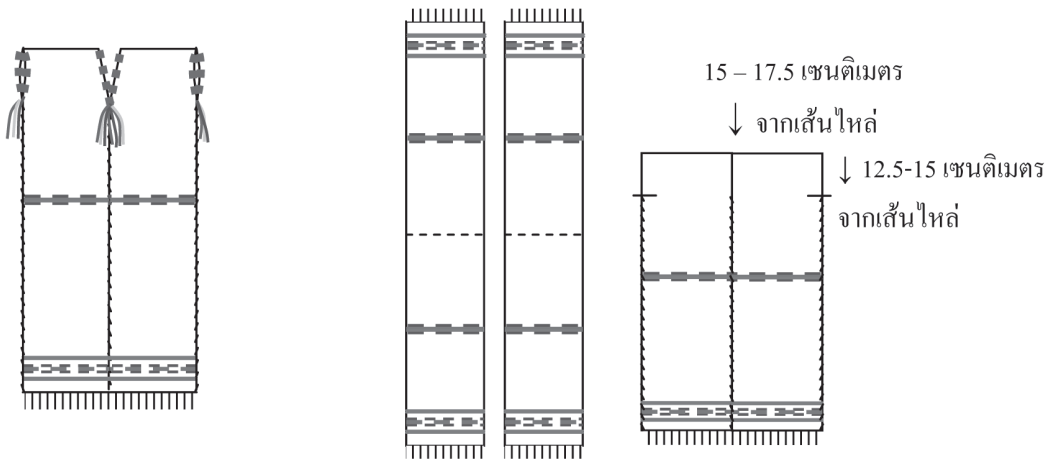
1. เสื้อผ้าผู้หญิง

1.1 เสื้อ

รูปแบบ เป็นเสื้อคอแหลมมีปกคล้ายเสื้อคอปีนยาวถึงข้อเท้าและผ่าหน้าตลอด ติดไหมพรมสีแดงที่รอบคอเสื้อถึงเอว ผ่าด้านข้าง (ภาพที่ 8) เวลาสวมใส่จะผูกชายผ้าด้านหน้าทั้ง 2 ข้างไขว้กันและพันรอบเอวไปผูกที่ด้านหลัง เพื่อให้สามารถมองเห็นลวดลายปักของกางเกง ชายเสื้อด้านหลังปล่อยทิ้งไว้ โปกศีรษะด้วยผ้าที่ปักลายเดียวกับกางเกง

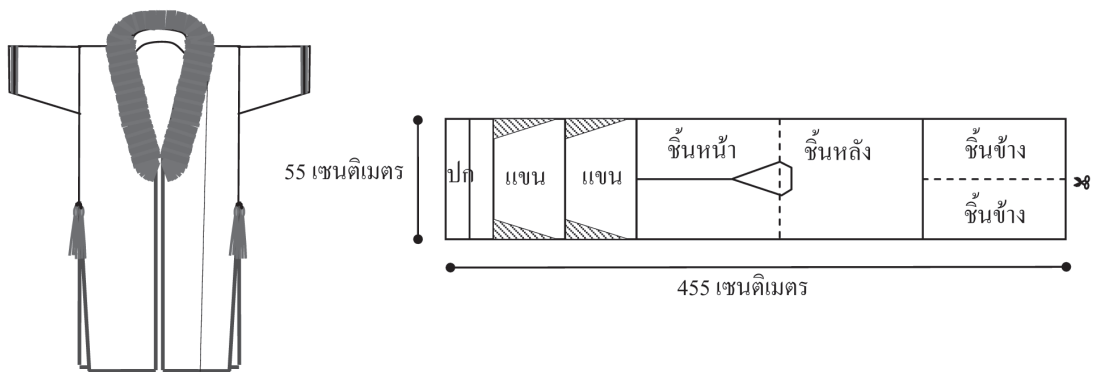
ภาพที่ 7 เสื้อผู้ชายกระเหรี่ยง

ภาพที่ 5 ชุดผู้หญิงและการตัดชุดผู้หญิงกระเหรี่ยง

ภาพที่ 6 เสื้อและผ้าชั้นผู้หญิงกระเหรี่ยง

ภาพที่ 8 เสื้อและการตัดเสื้อผู้หญิงเย้า

เทคนิคการตัดเย็บ วัดขนาดความยาวและความกว้างตัวของตัวเสื้อจากตัวผู้ใส่ ต่อความกว้างของตัวเสื้อด้วยผ้าอีกชิ้นหนึ่ง รวมผ้าตัวเสื้อทั้งหมด 2 ชิ้น (ภาพที่ 8) เย็บตะเข็บในตัวเสื้อด้วยตะเข็บคู่พับริม และเสริมผ้าคางที่หลังปกเสื้อด้านใน เนื่องจากรอบคอเสื้อตกแต่งด้วยด้ายไหมพรม ที่มีน้ำหนักมาก จึงต้องเพิ่มความหนาและความคงรูปของคอไว้ไม่ให้คอเสื้อเบะออก การดัดไหมพมรอบคอเสื้อจะใช้เข็มร้อยด้ายคู่ แทะเข็มที่กึ่งกลางปกด้านนอก ฝึเพิ่มยาวประมาณ 2 เซนติเมตรและสอดกลุ่มด้ายไหมพมยาวประมาณ 10 เซนติเมตรแทรกเข้าไปถึงด้ายระหว่างฝึเพิ่มให้แน่นเพื่อไม่ให้ด้ายไหมพมหลุดได้ง่ายทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนเต็มรอบคอเสื้อ การตัดผ้าไม่มีเศษผ้าเหลือทิ้ง

1.2 กางเกง

รูปแบบ ขาวเขาผ่าเข้าทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะใส่กางเกงรูปแบบเดียวกัน แตกต่างกันที่กางเกงของผู้ชายจะใช้ผ้าพื้นสีดำทั้งตัว แต่กางเกงของผู้หญิง ด้านหน้าจะใช้ผ้าปกคลุมด้วยเทคนิคการปักข้าม (cross stitch) ที่สวยงามเต็มชิ้นตัวกางเกง ซึ่งต้องใช้เวลาในการปักเป็นเวลาหลายเดือน รูปแบบเป็นกางเกงเป้าต่ำต่อขอบเอว (ภาพที่ 9)

เทคนิคการตัดเย็บ ตัดผ้าชิ้นเป้าเป็นผ้าเหลี่ยม (ภาพที่ 9) และเย็บติดกับชิ้นตัวกางเกงทั้ง 2 ด้านต่อขอบเอวด้วยผ้ากว้างประมาณ 10 เซนติเมตร เย็บกางเกงด้วยตะเข็บคู่พับริม การตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลืออยู่ 9

2. เสื้อผ้าผู้ชาย

2.1 เสื้อ

รูปแบบ เป็นเสื้อตัวหลวมสีดำ แขนยาว มีสายเสื้อป้ายด้านหน้าจากซ้ายไปขวา ติดลายปักที่กลางหน้าอก ด้านขวติดกระเป๋ 1 ใบ ตกแต่งสายหน้า ปลายแขน และชายเสื้อด้วยแถบผ้าสีแดง สีดำ และสีขาว ใช้ด้ายเส้นใหญ่สีบานเย็นถักเป็นเครื่องเกาะเกี่ยว ติดกระดุมเงินกลม (ภาพที่ 10)

เทคนิคการตัดเย็บ วัดความยาวและความ

กว้างตัวของตัวเสื้อจากตัวผู้ใส่ ต่อความกว้างของตัวเสื้อด้วยผ้าอีกชิ้นหนึ่ง รวมผ้าตัวเสื้อทั้งหมด 2 ชิ้น (ภาพที่ 10) เย็บตะเข็บในตัวเสื้อด้วยตะเข็บคู่พับริม เครื่องเกาะเกี่ยวทำจากด้ายสีขาวเส้นใหญ่และเย็บติดกับตัวเสื้อเป็นช่วงๆ โดยการถักพัน (blanket stitch) การตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลืออยู่ 11.39

รูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บเสื้อผ้าขาวเขาผ่ามูเซอร์ดำ

1. เสื้อผ้าผู้หญิง

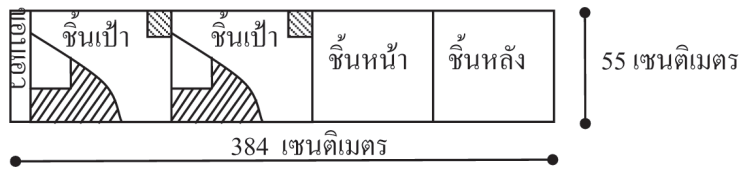
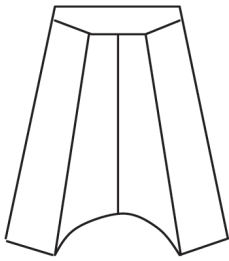
1.1 เสื้อ

รูปแบบ เป็นเสื้อแขนยาว ตัวเสื้อเป็นสีดำ และแขนเสื้อเป็นสีแดง ความยาวครึ่งน่อง คอรูปตัวยูผ่าหน้าตลอด ตกแต่งด้วยแถบผ้าสีที่ด้านหน้าและปลายแขน (ภาพที่ 11)

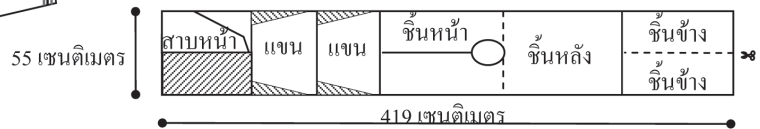
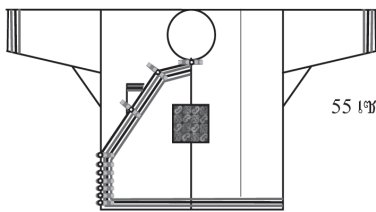
เทคนิคการตัดเย็บ วัดขนาดความยาวและความกว้างตัวของตัวเสื้อจากตัวผู้ใส่ โดยวัดความยาวจากจุดกลางคอหลังถึงครึ่งน่อง ความกว้างวัดกว้างกว่าไหล่จริงประมาณข้างละ 9 ซม. การตัดคอเสื้อรูปตัวยู จะตัดคอหลังต่ำจากเส้นสันทบไหล่ลงมาทางด้านหน้าประมาณ 1.5 ซม. ซึ่งทำให้เส้นไหล่หลังยาวกว่าเส้นไหล่หน้า วิธีการนี้สอดคล้องกับการปรับไหล่ในการสร้างแบบตัดเสื้อในปัจจุบัน เพื่อให้เส้นไหล่หลังยาวกว่าไหล่หน้า 1.5 เซนติเมตร (สุริลักษณ์, 2548) เมื่อสวมใส่ไหล่เสื้อจะไม่หงายไปทางด้านหลัง(ภาพที่ 11) การเย็บผ้าตกแต่งที่ปลายแขนและด้านหน้าใช้การดันตะลุยกให้ผ้าแต่ละสีติดคลลกัน 0.3 เซนติเมตร และใช้ตะเข็บคู่พับริมในการเย็บประกอบตัวเสื้อการตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลืออยู่ 28.35

1.2 กางเกง

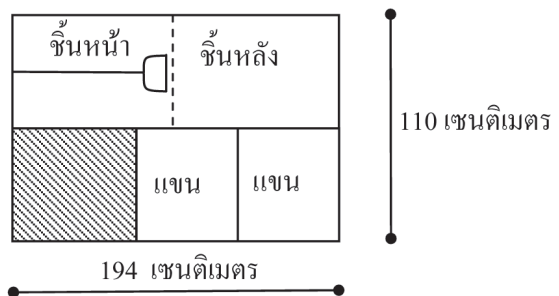
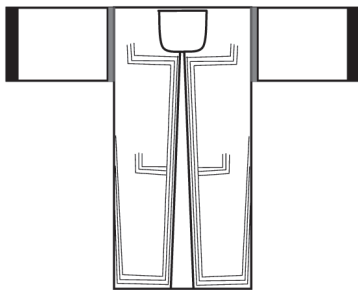
รูปแบบ เป็นกางเกงสีดำความยาวระดับเข่าสวมใส่โดยการขมวดทบที่เอว (ภาพที่ 12) ปัจจุบันนิยมใส่ยางยืดที่เอวและใช้จักรปักคลุมลายที่ปลายขา กางเกง นอกจากนี้ ยังนิยมใช้ผ้าพิมพ์ลาย ที่โรงงานอุตสาหกรรมออกแบบมาสำหรับขายให้กับขาวเขาผ่ามูเซอร์โดยเฉพาะนำมาตัดกางเกงแทนการใช้ผ้าพื้นสีดำเหมือนในอดีต

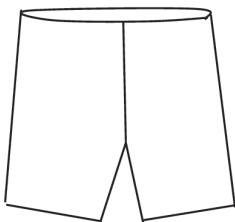
ภาพที่ 9 กางเกงและการตัดกางเกงผู้หญิงและผู้ชายเข้า

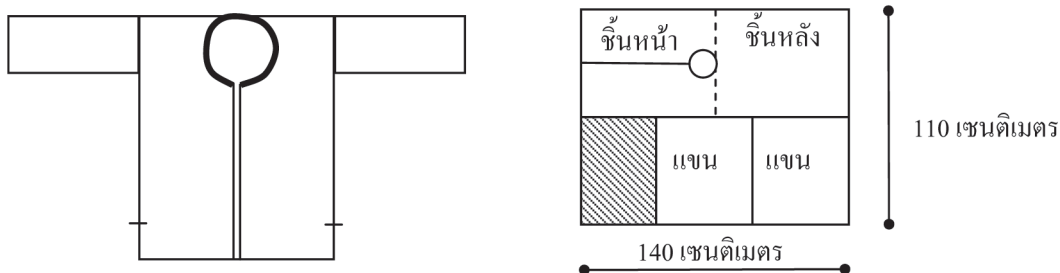
ภาพที่ 10 เสื้อและการตัดเสื้อผู้ชายเข้า

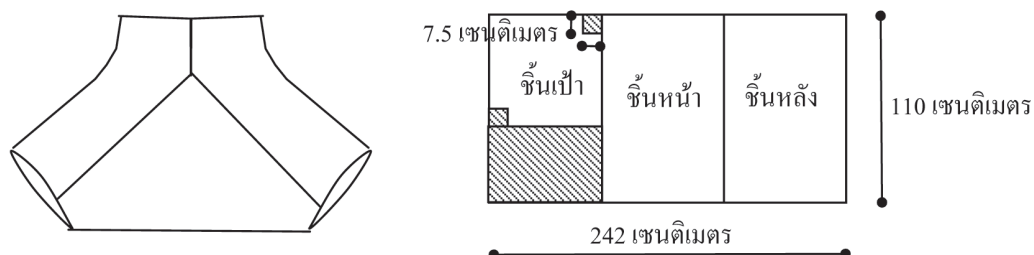
ภาพที่ 11 เสื้อและการตัดเสื้อผู้หญิงมูเซอคำ

ภาพที่ 12 กางเกงและการตัดกางเกงผู้หญิงมูเซอคำ

ภาพที่ 13 เสื้อและการตัดเสื้อผู้ชายมุเซอร์ค่า

ภาพที่ 14 กางเกงและการตัดกางเกงผู้ชายมุเซอร์ค่า

เทคนิคการตัดเย็บ กางเกงจะประกอบด้วยผ้าเพียง 2 ชั้น และตัดผ้าเกรนตามขวาง (ภาพที่ 12) ใช้ตะเข็บคู่พับริมในการเย็บประกอบตัวเสื้อการตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลือร้อยละ 11.11

2. เสื้อผ้าผู้ชาย

2.1 เสื้อ

รูปแบบ เป็นเสื้อสีดำแขนยาว คอกลม ผ้าหน้าตลอด ผ่าด้านข้างและไม่มีการตกแต่งใดๆ แต่นิยมทำซับในตัวเสื้อทั้งตัว ด้วยผ้าสีพื้นหรือผ้าดอก (ภาพที่ 13)

เทคนิคการตัดเย็บ ชิ้นส่วนเสื้อมีเพียง 3 ชิ้น คือตัวเสื้อและแขน 2 ชิ้น (ภาพที่ 13) เย็บต่อกันด้วยตะเข็บธรรมดา และกั้นรอบคอโดยการสอยพัน การตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลือร้อยละ 20.26

2.2 กางเกง

รูปแบบ เป็นกางเกงสีดำทรงหลวม ยาวประมาณหัวเข่า เป้ากางเกงกว้าง (ภาพที่ 14)

เทคนิคการตัดเย็บกางเกงผู้ชายมีวิธีการตัดเย็บที่

แตกต่างกับกางเกงผู้หญิง (ภาพที่ 14) คือเป้ากางเกงเป็นผ้าเฉลียง เย็บต่อกับชิ้นตัวกางเกงทั้ง 2 ข้างด้วยตะเข็บคู่พับริม การตัดผ้าจะมีเศษผ้าเหลือร้อยละ 9.38

สรุป วิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารูปแบบและเทคนิคการตัดเย็บ เสื้อผ้าของชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมุเซอร์ค่า ที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดตาก สามารถอภิปรายแยกตามประเด็นได้ดังนี้

รูปแบบเสื้อผ้า

1. รูปแบบเสื้อผ้าผู้หญิงส่วนใหญ่เป็นเสื้อคอกลม นุ่งผ้าซิ่นและสวมกางเกงเป้ากว้าง สำหรับเสื้อผ้าผู้ชายทุกคนเผ่าเป็นคอกลม นอกจากกระเหรี่ยงเป็นคอวี กางเกงส่วนใหญ่เป็นกางเกงทรงหลวมเป้ากว้าง

2. ชาวเขาเผ่าม้งน้ำเงิน กระเหรี่ยง เย้าและมุเซอร์ค่า ยังคงสวมใส่เสื้อผารูปแบบดั้งเดิมที่แสดงถึง

เอกลักษณ์ประจำตัวของตนเองไว้ มีการหีบย้อม แลกเปลี่ยนหรือเลียนแบบเทคนิคการตกแต่งเสื้อผ้า ข้ามชนเผ่า เช่น ม้งน้ำเงิน ใช้เทคนิคการปักข้ามของเขามาดกแต่งเสื้อผ้า เป็นต้น

3. มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุ ลวดลายและการประดับตกแต่งเสื้อผ้า โดยส่วนใหญ่เลียนแบบการตกแต่งเสื้อผ้าของชาวเขาที่อาศัยในจังหวัดเชียงใหม่ที่ตกแต่งเสื้อผ้าตามสมัยนิยมและได้รับการสนับสนุนให้สวมใส่เสื้อผ้าประจำเผ่า เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นรายได้สำคัญของจังหวัด จึงมุ่งเน้นการตกแต่งเสื้อผ้าให้สวยงาม หลากหลายวัสดุสำเร็จรูป เช่น เหรียญโลหะ กระดิ่ง เทปสำเร็จรูปแบบต่างๆ ที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรม มากกว่าการรักษาการตกแต่งแบบดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะชาวเขาม้งน้ำเงิน ที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงการตกแต่งเสื้อผ้าที่รวดเร็วมาก ทำให้ธุรกิจการจำหน่ายวัสดุตกแต่งเสื้อผ้าชาวเขาได้รับความนิยมและทำรายได้ให้กับธุรกิจนี้เป็นอย่างมาก

สำหรับชาวเขามูเซอคำไม่เน้นการตกแต่งเสื้อผ้าด้วยวัสดุสำเร็จรูป แต่เลือกใช้ผ้าพิมพ์ลวดลายที่ผลิตให้กับชาวเขามูเซอคำโดยเฉพาะแทนการใช้ผ้าพื้นสีดำ เรียกกันทั่วไปว่าผ้าลายมูเซอ

4. ชาวเขาในจังหวัดตาก ถูกอพยพจากพื้นที่สูง ให้มาอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่หน่วยราชการจัดหาให้ มีสภาพภูมิอากาศไม่หนาวเย็นมากเหมือนที่เคยอาศัยอยู่ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ เช่น เปลี่ยนแปลงเนื้อผ้า หรือแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเฉพาะเทศกาล หรืองานพิธีสำคัญเท่านั้น

เทคนิคการตัดเย็บ

1. การตัดเย็บเสื้อผ้าของทุกชนเผ่าไม่มีการทำแบบตัด ชิ้นส่วนเสื้อผ้ามีลักษณะเป็นชิ้นสี่เหลี่ยม วงแขนเสื้อตรง ไม่มีส่วนโค้งเว้าวงแขน และใช้สันทบผ้าเป็นตะเข็บไหล่ การปูผ้าสำหรับตัดพบว่ามีเพียงชาวเขาม้งน้ำเงิน ที่มีการตรวจสอบแนวเส้นด้ายพุ่งและเส้นด้ายยืนก่อนตัด โดยการฉีกผ้าไปตามแนวเส้นด้าย

2. การกำหนดขนาดเสื้อผ้า และการเผื่อเย็บของทุกชนเผ่า จะไม่ใช้อุปกรณ์การวัด เช่น สายวัด หรือไม้บรรทัด แต่จะใช้ฝ่ามือ และนิ้วมือในการกำหนดขนาดความกว้าง-ยาวของชิ้นส่วนเสื้อผ้าซึ่งวิธีนี้ต้องอาศัยประสบการณ์ และความชำนาญของผู้ตัด ส่วนใหญ่ผู้ที่สามารถทำได้จะเป็นแม่บ้าน เพราะเป็นผู้จัดเตรียมเสื้อผ้าให้กับสมาชิกทุกคนในครอบครัว อย่างไรก็ตาม พบว่ามีการถ่ายทอดวิธีการตัด และตกแต่งเสื้อผ้าประจำเผ่าให้กับบุตรสาวในครอบครัว โดยให้เริ่มจากการเป็นผู้ช่วยในการตัดชิ้นส่วนเสื้อผ้า และการทำส่วนตกแต่งเสื้อผ้าก่อน เช่น การปักลวดลายแบบต่างๆ ในชาวเขาม้งน้ำเงิน เข่า และการเย็บต่อแถบผ้าสีต่างๆ ซ้อนเรียงกันเพื่อตกแต่งเสื้อผ้าของชาวเขามูเซอคำ เป็นต้น

3. การตัดเสื้อผ้าของชาวเขาแต่ละเผ่า จะมีเศษผ้าเหลือทิ้งเล็กน้อย เศษผ้าเหล่านี้สามารถนำไปทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อเพิ่มมูลค่า และรายได้ให้กับชาวเขา นอกเหนือจากรายได้หลักจากการทำนา และทำไร่ได้ โดยต้องออกแบบผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับขนาดของเศษผ้าที่มี และตกแต่งผลิตภัณฑ์ด้วยเทคนิคการตกแต่งเสื้อผ้า ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่า เพื่อเป็นจุดขายให้กับผลิตภัณฑ์

4. การเย็บประกอบตัวเสื้อผ้าของชาวเขาม้งน้ำเงิน ใช้การเย็บตะเข็บธรรมดาด้วยด้ายคู่ ฝีมือนเย็บแบบเนาเท่า คือ ฝีมือนด้านบนและด้านล่างยาวเท่ากัน คือ 0.3 เซนติเมตร ซึ่งเป็นฝีมือนที่ใช้สำหรับการเนา ก่อนการเย็บทั่วไป ไม่มีการกันลู่ริมเพื่อเย็บและชายเสื้อ ซึ่งวิธีการเย็บแบบเนาเท่า เส้นด้ายจะทะลุผ่านผ้าต่อกันไปเป็นเส้นยาวต่อเนื่อง ดังนั้นหากมีด้ายส่วนใดส่วนหนึ่งหลุดขาด จะทำให้ตะเข็บขาดทันที นอกจากนี้ ริมเพื่อเย็บและชายเสื้อที่ไม่ได้ทำสำเร็จ จะทำให้เส้นด้ายในผืนผ้าค่อยๆ หลุดลู่ออกมาเรื่อยๆ ส่งผลต่อความทนทานและอายุการใช้งานของเสื้อผ้า ดังนั้น ชาวเขาม้งน้ำเงินควรเลือกใช้ตะเข็บคู่พับริมในการตัดเย็บเสื้อผ้า เพราะเป็นตะเข็บที่เก็บริมลู่ของเพื่อเย็บไว้ในตะเข็บทั้งหมด หรือ ใช้ฝีมือนเย็บ

แบบคันถอยหลังซึ่งเป็นฝั้เข็มที่ใช้แทนการเย็บด้วยจักร เพื่อให้ตะเข็บมีความแข็งแรงทนทานมากขึ้น เพราะการตัดเย็บเสื้อผ้าแต่ละชุดต้องใช้ฝีมือ และระยะเวลาในการทำนานมาก

สำหรับชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง ขึ้นส่วนเสื้อผ้าไม่มีการเผื่อเย็บ เนื่องจากการเย็บริมผ้าสองชั้นเข้าด้วยกัน ด้วยตะเข็บเย็บหุ้มและแทงเข็มตรงผ้าทุกฝั้เข็มอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นการเย็บที่มีความคงทน นอกจากนี้ ยังเย็บด้วยเส้นด้ายขนาดใหญ่นำไปรัดกับเทียนไขจนเส้นด้ายแข็งก่อน ซึ่งนอกจากจะทำให้เส้นด้ายไม่พันกันระหว่างเย็บแล้ว ยังทำให้เส้นด้ายมีความแข็งแรงเพิ่มขึ้นด้วย (Kallal, 1985)

ข้อเสนอแนะ

1. หมู่บ้านของชาวเขาหลายแห่งในจังหวัดตากเป็นหมู่บ้านทัศนศึกษา เพื่อให้เด็กท่องเที่ยวพักอาศัยร่วมกับครอบครัวชาวเขา (homestay) และศึกษาวิถีความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าต่างๆ ดังนั้น ควรอนุรักษ์เสื้อผ้าของชาวเขาที่มีรูปแบบ และการตกแต่งแบบดั้งเดิมไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของเสื้อผ้าชนเผ่า ตลอดจนสังคัมวัฒนธรรมของชาวเขา

2. การเย็บเสื้อผ้าด้วยมือเป็นภูมิปัญญาด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่ามีความโน้มเอียงการใช้จักรเย็บเสื้อผ้าแทนการเย็บมือในทุกชนเผ่า ดังนั้น จึงควรสนับสนุนให้มีโครงการฝึกอบรมการตัดเย็บเสื้อผ้าประจำเผ่าด้วยการเย็บมือขึ้นเพื่อสืบสานภูมิปัญญาด้านการตัดเย็บเสื้อผ้าของชนเผ่าไทยให้มีการสืบทอดสู่ลูกหลาน ในรุ่นต่อ ๆ ไป

3. การพัฒนาส่งเสริมเพื่อเพิ่มประโยชน์ใช้สอยให้กับผลิตภัณฑ์จากผ้าของชาวเขา และเพื่อเพิ่มรายได้ให้กระจายสู่ชาวเขานั้น ควรทำควบคู่กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาวเขาเพื่อคงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตของชนเผ่า ที่ปรากฏออกมาอยู่ในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. 2543. *ผ้าชาวเขา*. กรุงเทพฯ: บริษัททำไทยเพรส จำกัด.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2545. *ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ.2545*. กรุงเทพฯ: บริษัท เนติกุลการพิมพ์ (2541) จำกัด.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนกุล และแพทรีเซีย ชีสแมน. 2530. *ผ้าล้านนา: ยวน ลื้อ ลาว, เชียงใหม่ โครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- นิรนาม. 2552. *ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดตาก*. แหล่งที่มา: <http://www.pahdongdoy.com/destination/tak/15.asp>, 20 มกราคม 2553.
- สุพัตรา จิรนนทนภรณ์. 2537. วงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน, น. 153-171. ใน *ผ้าไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุรสิทธิ์ ไกรสุวรรณ. 2548. *เอกสารประกอบการสอนวิชาหลักการตัดเย็บ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Kallal, M.T. 1985. *Clothing Construction*. New York: Macmillan Publishing Company.